

Sąd w pigułce

Witaj! Przed Tobą lekcja, która ma jeden główny cel: odczarować sąd. Uczniowie znają go głównie z amerykańskich filmów (peruki, młotki, krzyki). Dziś zamienisz te mity na rzetelną wiedzę obywatelską i przygotujesz ich do roli świadomego obserwatora.

Twoje cele dla uczniów:

- Zidentyfikują różnice między filmowym wizerunkiem sądu a polską rzeczywistością.
- Rozróżnią sprawę karną (państwo vs obywatel) od cywilnej (obywatel vs obywatel).
- Poznają hierarchię sądów i kluczowe role na sali rozpraw.

Przygotuj wcześniej:

- Film: "Misja: Sąd. Kto jest kim na sali rozpraw?".
- Prezentację: "Sąd w pigułce: Przewodnik dla obserwatora".
- Infografikę: "Mapa Sali Rozpraw: Kto jest kim i co jest czym?" (do wyświetlenia lub wydruku).

PRZEBIEG LEKCJI KROK PO KROKU

Krok 1: Rozgrzewka – Mit vs. Rzeczywistość (5 minut)

Celem tego kroku jest zdiagnozowanie potocznych wyobrażeń uczniów o sądzie i skonfrontowanie ich z polską rzeczywistością Stań na środku sali, by skupić na sobie uwagę. Zadaj pytanie i poproś o szybkie skojarzenia - w stylu burzy mózgów.

- Możesz powiedzieć: "Dzień dobry. Zamknijcie na chwilę oczy. Mówię hasło: 'SĄD'. Co widzicie? Sędziego w białej peruce? Drewniany młotek? Adwokata krzyczącego 'Sprzeciw!?' Otwórzcie oczy. Zastanówmy się wspólnie, ile z tego to prawda o polskim sądzie, a ile to fikcja z Netflixa."
- Alternatywnie: "Ręka w górę, kto widział rozprawę sądową – w filmie, serialu albo na żywo. Jakie emocje tam panowały? Strach? Walka? Nuda? Dziś sprawdzimy, jak bardzo filmy nas oszukują i czy polski sąd może być ciekawszy od tego w Hollywood."

Zapisuj na tablicy hasła, które padną (np. "młotek", "peruka", "sprzeciw").

Jako element dodatkowy aktywności możesz zaznaczyć te, które są powiązane z innymi krajami i systemami prawnymi. To świetna okazja, by przemycić wiedzę o systemach prawnych (prawo precedensowe vs prawo stanowione).

- Możesz powiedzieć: "Zastanawialiście się, dlaczego w filmach adwokaci chodzą po sali i robią show przed ławą przysięgłych? To nie tylko wymysł reżysera. USA czy Wielka Brytania działają w systemie prawa precedensowego. Tam proces to często teatr emocji, bo o wyniku często decydują zwykli obywatele - przysięgli. To oni decydują o winie bądź niewinności osoby oskarżone, sędzia zaś jako arbiter wymierza karę za popełniony czyn. Polska, jak większość Europy, należy do systemu prawa stanowionego. Tutaj najważniejszy jest spisany kodeks karnym, cywilny (i

inne jak administracyjny, pracy itd). Sędzia, ocenia dowody, a nie tylko mowę adwokata czy prokuratora. Dlatego to, co działa w serialu, w polskim sądzie by nie przeszło.

- Alternatywnie: "Potraktujcie to jak dwie różne wersje gry. USA gra na serwerze 'prawo precedensowe' - tam prawnicy walczą na argumenty, żeby przekonać ławę przysięgłych. Polska gra na serwerze "prawo stanowione" - tu rządzi kodeks i sędzia zawodowy.

Krok 2: Śledztwo – Analiza Wideo (20 minut)

W tym kroku dostarczymy wiedzę w atrakcyjnej formie. Uczniowie mają wyłapać kluczowe różnice między procesami oraz identyfikację wizualną (kolory). Zapowiedz film jako materiał dowodowy/szkoleniowy. Nie puszczaj go "na zimno". Zadaj uczniom konkretne zadania obserwacyjne przed seansem, aby aktywizować ich uwagę. Możesz zapisać pytania na tablicy: "Kto ma czerwony żabot?", "Gdzie trafiają najcięższe sprawy?".

- Możesz powiedzieć: "Za chwilę zobaczycie krótki film. Waszym zadaniem jest wyłapanie dwóch rzeczy: Po pierwsze, po czym poznać, kto jest kim na sali. Po drugie, zwróćcie uwagę na schemat drogi sprawy - jak sprawa wędruje w górę."

Następnie odtwórz Film: "Misja: Sąd. Kto jest kim na sali rozpraw?".

Po filmie możesz zrobić krótką sesję pytań do klasy (ping-pong pytań i odpowiedzi). Na przykład: Jaki kolor ma prokurator? (Czerwony). A obrońca? (Zielony/Niebieski). Co jest na szczycie drogi sądowej sprawy? (Sąd Najwyższy).

Krok 3: Teoria – Sąd w Pigułce (10 minut)

Celem tego kroku jest uporządkowanie wiedzy i szczegółowe omówienie struktury sądów oraz rodzajów spraw. To ważna część merytoryczna.

Uruchom prezentację. Pamiętaj, by nie czytać slajdów. Używaj ich jako tła do opowieści.

Przy slajdach o hierarchii poświęć więcej czasu na wytłumaczenie "dwóch ścieżek", bo to jest często mylone przez uczniów.

Twój przewodnik po prezentacji: "Sąd w Pigułce"

To jest Twój "skrypt" do prezentacji. Możesz użyć go do przekazania wiedzy slajd po slajdzie. Najlepszy efekt uzyskasz jednak, kiedy zapoznasz się z nim przed lekcją i spróbujesz opowiedzieć własnymi słowami i dodasz własne spostrzeżenia lub nawiążesz do rzeczy które już były wcześniej w klasie omawiane lub które klasa przeżyła. Wtedy prezentacja będzie prawdziwie "szyta na miarę"!

Slajdy 1-3: Wstęp i Trójpodział Władzy

- Jak to rozegrać: Pokaż sąd jako jeden z trzech filarów, który równoważy Sejm i Rząd. Możesz użyć metafory, na przykład stołka o trzech nogach - jeśli zabierzemy jedną, wszystko się przewróci.
- Narracja: Sądy nie są od tworzenia prawa (jak Sejm) ani od rządzenia (jak Premier). Są trzecią, niezależną władzą. Ich supermocą jest rozstrzyganie sporów. Bez nich rację miałby ten, kto jest silniejszy fizycznie na ulicy.

Slajd 4: Filary Sprawiedliwości

- Jak to rozegrać: Wyjaśnij trudne pojęcia prostym językiem. Podkreśl, że te zasady chronią właśnie uczniów.
- Narracja: "Aby sąd działał uczciwie, mamy kilka żelaznych zasad. Niezawisłość - sędziemu nikt, nawet prezydent, nie może rozkazać, jaki orzekać. Domniemanie niewinności - w sprawach karnych to państwo musi udowodnić winę. Dopóki nie ma wyroku, jesteście niewinni. Jawność - obywatele mogą obserwować rozprawy.

Slajd 5: Hierarchia Sądów

- Jak to rozegrać: To jest kluczowy moment - miejsce na wytłumaczenie mechanizmu "dwuinstancyjności". Pokaż na schemacie, że nie zawsze zaczynamy od samego dołu.
- Narracja: "Spójrzcie na ten schemat. Polski system to nie prosta piramida, ale dwie ścieżki.
  - Ścieżka typowa: Drobne kradzieże, spory o zapłatę. Startujemy w Sądzie Rejonowym. Jeśli nie zgadzamy się z wyrokiem, składamy apelację do Sądu Okręgowego (II instancja). Tu zazwyczaj koniec.
  - Ścieżka wagi ciężkiej: Zbrodnie (np. zabójstwo), rozwody, spory o miliony. Tu startujemy od razu wyżej - w Sądzie Okręgowym (jako I instancja). Odwołujemy się wtedy do Sądu Apelacyjnego.
  - A co na górze? Sąd Najwyższy. To nie jest 'trzecia szansa' dla każdego. To 'bezpiecznik' (kasacja), używany tylko przy rażących błędach prawnych."

Slajdy 6-7: Sprawa Karna vs. Cywilna

- Jak to rozegrać: Skontrastuj te dwa światy.
- Narracja: "Sprawa Karna: Wyobraźcie sobie policjanta i prokuratora. To Państwo kontra Obywatel. Cel? Ukaranie za przestępstwo (np. jazdę pod wpływem alkoholu).
- Sprawa Cywilna: To Obywatel kontra Obywatel. Np. sąsiad zalał wam mieszkanie. Cel? Naprawienie szkody lub odszkodowanie. Sąd jest tu tylko arbitrem."

Slajd 8: Sądy Specjalne

- Jak to rozegrać: To krótka wzmianka, by pokazać, że system jest szeroki. Zaznacz, gdzie publiczność NIE może wejść.
- Narracja: "Są też wydziały specjalne. Rodzinny (rozwody, opieka) – tu zazwyczaj drzwi są zamknięte dla publiczności, by chronić prywatność. Sądy Pracy (spory z szefem), Administracyjne (walka z urzędem o np. pozwolenie na budowę), czy sądy wojskowe .

Slajdy 9-10: Skąd sprawa bierze się w sądzie

- Jak to rozegrać: Na koniec prezentacji wspomnij o różnicy w nadawaniu biegu sprawom"
- Narracja: "Skoro droga karna i cywilna służą różnym celom, także ich rozpoczęcie zależy od innych osób. W drodze cywilnej to sam obywatel wstępuje na drogę sądową, w drodze karnej to państwo reprezentowane przez prokuratora staje w obronie ładu społecznego."

Krok 4 - Praktyka (10 minut)

Celem tego kroku jest poćwiczenie w lekkiej formie najważniejszych elementów wcześniejszych etapów teoretycznych. W zależności od tempa i czasu pracy klasy możesz wykorzystać jeden lub oba pomysły. Nie wahaj się, aby pogłębić rozmowę na tematy, które zauważysz, że bardziej zaangażowały klasę

Runda pytań

To bardzo prosta w przygotowaniu seria pytań mających na celu zweryfikowanie i powtórzenie treści filmu oraz prezentacji. Możesz po prostu przejść listę po kolei lub wybrać kilka z nich, zapraszając uczniów do udzielania odpowiedzi i ewentualnego komentowania lub dopowiadania.

- Pytanie: W filmie padło porównanie ze świata sportu. Do kogo został porównany sędzia i dlaczego?
- Odpowiedź: Sędzia jest jak sędzia na boisku. Nie gra w żadnej drużynie, jest bezstronny i jedynie pilnuje przestrzegania zasad gry.
- Pytanie: Jak najłatwiej rozpoznać na sali prokuratora, a jak obrońcę, nie słysząc ani słowa?
- Odpowiedź: Po kolorze żąbota (harmonijki przy todze). Prokurator ma czerwony, a adwokat/radca prawny zielony lub niebieski .
- Pytanie: Film mówi o dwóch "światach" prawa. Kto jest naprzeciw obywatela w sprawie karnej, a kto w sprawie cywilnej?
- Odpowiedź: W sprawie karnej przeciwnikiem jest Państwo (reprezentowane przez prokuratora). W sprawie cywilnej przeciwnikiem jest inny obywatel.
- Pytanie: Według narratora, co by się stało ze społeczeństwem, gdyby zabrakło sądów? Jak wtedy rozwiązywano by spory?
- Odpowiedź: Spory kończyłyby się przemocą ("na ulicy"). Silniejszy zabierałby własność słabszemu. Sąd zastępuje argument siły procedurą.
- Pytanie: Czy Sąd Najwyższy, który jest na szczycie drogi, to po prostu trzecia szansa dla każdego niezadowolonego z wyroku?
- Odpowiedź: Nie. Sąd Najwyższy to "strażnik zasad". Trafiają tam tylko sprawy, w których doszło do rażących błędów (kasacja), a nie każda przegrana sprawa .
- Pytanie: Jednym z filarów sprawiedliwości jest "niezawisłość sędziowska". Co ta zasada oznacza w praktyce w relacji z politykami?
- Odpowiedź: Oznacza to, że sędzia podlega tylko Konstytucji i ustawom. Nikt - ani premier, ani prezydent, ani prezes sądu - nie może mu dyktować, jaki ma wydać wyrok.
- Pytanie: Wiemy, że większość spraw zaczyna się w Sądzie Rejonowym (na dole drabiny). W jakiej sytuacji sprawa "przeskakuje" ten szczebel i zaczyna się od razu w Sądzie Okręgowym?
- Odpowiedź: Gdy sprawa jest bardzo poważna ("ciężki kaliber"), np. dotyczy zbrodni (morderstwo), rozwodu lub sporu o bardzo duże pieniądze (miliony złotych).
- Pytanie: W procesie karnym mamy prokuratora i oskarżonego. Jak nazywamy dwie przeciwne strony w procesie cywilnym?
- Odpowiedź: Są to powód (ten, kto wnosi pozew/czegoś żąda) oraz pozwany (ten, przeciwko któremu skierowany jest pozew).

- Pytanie: Czy sąd sam z siebie szuka sprawiedliwości? Skąd sprawa bierze się na biurku sędziego?
- Odpowiedź: Nie, sąd nie działa sam z siebie. Ktoś musi zainicjować proces. W prawie karnym robi to Policja/Prokurator (akt oskarżenia), a w cywilnym – Powód (składając pozew).
- Pytanie: Jedną z zasad jest jawność - możemy wejść na rozprawę, jeżeli mamy ukończone 18 lat. Prezentacja wymieniła jednak specyficzny rodzaj sądu (wydziału), gdzie drzwi są zazwyczaj zamknięte dla publiczności. Jaki to wydział i dlaczego?
- Odpowiedź: Są to Wydziały Rodzinne (sprawy o rozwód, opiekę nad dziećmi). Rozprawy są niejawne, aby chronić prywatność i wrażliwe dane rodziny.

Kazusy

Inną aktywnością może być zabawa w proste "diagnozowanie" przypadków. Przeczytaj przypadek klasie. Uczniowie muszą postawić diagnozę w trzech punktach:

- Typ sprawy: (Karna czy Cywilna?)
- Charakter: (O co chodzi? Np. bezpieczeństwo, pieniądze, złamanie umowy?)
- Kto występuje? (Prokurator vs Oskarżony CZY Powód vs Pozwany?)

Zwróć szczególną uwagę na przypadki 4 oraz 6, które mogą "przy okazji" być dla uczniów momentem wychowawczym.

Przypadek 1: "Nieuczciwy pożyczkodawca"

Scenariusz: Sąsiad pożyczył od Pana Marka 10 000 zł na remont, minął termin zwrotu, a sąsiad unika kontaktu i nie oddaje pieniędzy.

- Diagnoza:
  - Typ: Sprawa Cywilna.
  - Charakter: Spór o pieniądze / niewykonanie umowy.
  - Kto występuje: Powód (Pan Marek) vs Pozwany (Sąsiad) .

Przypadek 2: "Rajd po alkoholu"

Scenariusz: Policja zatrzymała kierowcę, który prowadził samochód mając 1,5 promila alkoholu we krwi. Nikomu nic się nie stało, ale złamał prawo.

- Diagnoza:
  - Typ: Sprawa Karna.
  - Charakter: Zagrożenie bezpieczeństwa publicznego / złamanie zakazu.
  - Kto występuje: Prokurator (Państwo) vs Oskarżony (Kierowca) .

Przypadek 3: "Zalany sufit"

Scenariusz: Pani Anna wróciła z wakacji i zobaczyła, że sufit w łazience jest mokry, bo sąsiad z góry zapomniał zakręcić kran. Sąsiad odmawia zapłaty za remont.

- Diagnoza:
  - Typ: Sprawa Cywilna.
  - Charakter: Naprawienie szkody / odszkodowanie.
  - Kto występuje: Powódka (Pani Anna) vs Pozwany (Sąsiad).

Przypadek 4: "Bójka w szkole"

Scenariusz: Dwóch pełnoletnich uczniów pobiło się na przerwie. Jeden z nich celowo złamał drugiemu nos i wybił ząb. Sprawą zajęła się policja.

- Diagnoza:
  - Typ: Sprawa Karna.
  - Charakter: Uszczerbek na zdrowiu / przemoc fizyczna.
  - Kto występuje: Prokurator vs Oskarżony.

A co, jeśli uczniowie byłiby młodsi?

- Diagnoza:
  - Typ: Nadal sprawa związana z łamaniem prawa, ale zmienia się sąd.
  - Gdzie trafia: Sąd Rodzinny i Nieletnich.
  - Kluczowa różnica: W Polsce granica odpowiedzialności karnej to zazwyczaj 17 lat. Młodszy sprawcy (między 13 a 17 rokiem życia) nie popełniają "przestępstwa" w sensie kodeksowym, lecz "czyn karalny". Sąd nie wymierza im "kary" (więzienie), ale stosuje "środki wychowawcze" (upomnienie, nadzór kuratora, zakład poprawczy).

To świetny moment, by uświadomić uczniom, że bycie niepełnoletnim nie oznacza braku odpowiedzialności - po prostu zajmuje się nimi inny wydział sądu (Wydział Rodzinny), gdzie rozprawy są zazwyczaj niejawnie (bez publiczności).

Przypadek 5: "Spadek po dziadku"

Scenariusz: Zmarł dziadek, który zostawił dom. Dwoje wnucząt kłóci się o to, komu należy się nieruchomość, bo dziadek nie zostawił testamentu.

- Diagnoza:
  - Typ: Sprawa Cywilna.
  - Charakter: Spór o majątek / własność.
  - Kto występuje: Wnioskodawca (Wnuk 1) vs Uczestnik (Wnuk 2)
  - UWAGA!: w sprawach spadkowych nazewnictwo stron jest specyficzne, ale mechanizm jest cywilny: Obywatel vs Obywatel.

Przypadek 6: "Kradzież w galerii"

Scenariusz: Ochrona sklepu złapała nastolatka, który próbował wynieść markowe buty bez płacenia. Wartość butów przekraczała 800 zł (jest to przestępstwo).

- Diagnoza:
  - Typ: Sprawa Karna.
  - Charakter: Kradzież mienia / złamanie prawa publicznego.
  - Kto występuje: Prokurator vs Oskarżony.

A co, jeśli buty kosztowałyby 400 zł?

- Diagnoza:
  - Typ: Sprawa o Wykroczenie (nie Przestępstwo).
  - Charakter: Kradzież mienia o niższej wartości.
  - Kluczowa różnica: W Polsce istnieje tzw. "próg kradzieży" (obecnie 800 zł).
  - Powyżej 800 zł: To Przestępstwo. Trafiasz do rejestru skazanych (masz "brudne papiery"), grozi za to więzienie.
  - Poniżej 800 zł: To Wykroczenie. Jest to czyn zabroniony, ale lżejszego kalibru. Grozi za to areszt, ograniczenie wolności lub grzywna, ale nie jesteś traktowany jak przestępca w świetle Kodeksu Karnego.

Uczniowie często myślą, że kradzież "małej rzeczy" to nie sprawa dla sądu. Wy tłumacz im, że wykroczenia też mogą trafić do sądu, jedynie konsekwencje są łagodniejsze niż przy przestępstwie.

Przypadek 7: "Fuszerka budowlana"

Scenariusz: Państwo Kowalscy zamówili firmę do wymiany okien. Okna są nieszczelne i nie domykają się. Firma twierdzi, że wszystko jest w porządku i nie chce oddać pieniędzy.

- Diagnoza:
  - Typ: Sprawa Cywilna.
  - Charakter: Niewykonanie usługi / spór konsumencki.
  - Kto występuje: Powód (Kowalscy) vs Pozwany (Firma budowlana).

Przypadek 8: "Rozbój w parku"

Scenariusz: Wieczorem w parku napastnik z nożem zażądał od przechodnia portfela i telefonu.

- Diagnoza:
- Typ: Sprawa Karna.
- Charakter: Poważne zagrożenie życia / rozbój.
- Kto występuje: Prokurator vs Oskarżony.

Przypadek 9: "Rozwód"

Scenariusz: Małżeństwo nie może się dogadać i chce zakończyć swój związek oraz ustalić, z kim zamieszkają dzieci.

- Diagnoza:
- Typ: Sprawa Cywilna (Wydział Rodzinny).
- Charakter: Ustalenie stanu cywilnego / opieka nad dziećmi / podział majątku.
- Kto występuje: Powód vs Pozwany.

Przypadek 10: "Piramida finansowa"

Scenariusz: Oszust w Internecie namawiał ludzi do wpłacania pieniędzy na "cudowną inwestycję", po czym zniknął z milionem złotych.

- Diagnoza:
  - Typ: Sprawa Karna.
  - Charakter: Oszustwo na dużą skalę / przestępstwo gospodarcze.
  - Kto występuje: Prokurator vs Oskarżony.

Krok 5: Zakończenie (5 minut)

Na zakończenie podsumuj wartości dzisiejszego spotkania i wzmocnij poczucie kompetencji obywatelskich u uczniów. Stań przed klasą i podziękuj za zaangażowanie. Skup się na tym, że wiedza o sądach to narzędzie, a nie tylko teoria szkolna.

- Możesz powiedzieć: "Dziś odczarowaliśmy budynek sądu. Zaczęliśmy od mitów z filmów, a kończymy z konkretną wiedzą. Pamiętajcie jedną rzecz: sąd to nie jest tylko miejsce karania przestępców. To przede wszystkim instytucja, która chroni Wasze prawa i pomaga rozwiązywać spory, gdy zwykła rozmowa zawiedzie. Dzięki dzisiejszej lekcji jesteście bardziej świadomymi obywatelami, którzy wiedzą, jak działa ten system. Dziękuję za Waszą aktywność."

- Alternatywnie: "Świetnie poradziście sobie w naszej 'Klinice Prawa'. Udowodniliście, że potraficie myśleć analitycznie – diagnozować problem i szukać właściwego rozwiązania. To umiejętność, która przydaje się nie tylko na sali sądowej, ale w całym życiu. Cieszę się, że zamiast bać się sądu, zaczęliśmy go rozumieć i widzieć jego ważną rolę społeczną. Dziękuję za dziś!"